

KAIP UGDYTI HUMANIŠKĄ PAREIGŪNĄ?

Timas Petraitis

M. Romerio universitetas

Praktinio pobūdžio straipsnyje aptariami dileminiai būsimų pareigūnų humaniškumo ugdymo klausimai. Kiek labai ir kuo nusikaltėlis skiriasi nuo paprasto piliečio ar pareigūno? Kiek humaniška yra taikyti bausmes? Straipsnis užbaigiamas pristatant naują M. Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto studentų mokymo metodą – laidos „Farai“ analizę seminarų metu.

Susidūrus su sunkia ar netgi pakankamai aiškia sąvoka gyvenime, visada verta stabtelėti ir išsiaiškinti, kas turima omenyje. Šio straipsnio pavadinime greičiausiai tik žodis „kaip“ yra pakankamai aiškus. Nėra iki galo aišku, kaip reikia *ugdyti*, kaip reikia *ugdyti humanišką* žmogų ir galiausiai, kaip reikia *ugdyti humanišką pareigūną*?. Žemiau kalbėsiu apie studentus, besiruošiančius tapti policijos ar pasienio pareigūnais ir besimokančius to M. Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultete.

Žodžio „ugdymas“ reikšmė laisvojoje enciklopedijoje Wikipedia: plačiausia prasme tai bet koks poveikis ar patyrimas, kuris turi mąstymo, charakterio ar fizinių gebėjimų formavimo ypatumų. Technine prasme žodis „ugdymas“ žymi tokį procesą, kuriuo visuomenė sąmoningai perduoda sukauptas žinias, įgūdžius ir vertybes iš vienos kartos į kitą (1).

Humaniškas – tai žmoniškas, kitus užjaučiantis (2) ar net kitus mylintis (3) žmogus. Elgdamasis humaniškai orientuojosi ne tik į savus poreikius bei interesus, tačiau vertinu situaciją plačiau, esu orientuotas į žmoniją, žmones apskritai. Gražiai skamba vienas iš humanizmo tikslų: geresnio pasaulio palikimas ateinančioms kartoms (4).

Kuo giliau į mišką, tuo daugiau medžių. Perskaičius pateiktą ugdymo apibrėžimą, psichologinį išsilavinimą turinčiam žmogui turėtų užkliūti žodis „sąmoningai“. Galima drąsiai prieštarauti ir teigti, kad ugdome didžiąja dalimi nesąmoningai. Štai B. Weinhold (5) teigia, kad „mokytojai moko daugiau tuo, kas jie yra negu tuo, ką jie žino“. Drįsiu prisipažinti ir asmeniškai, kad savo profesinėje dėstytojo veikloje nesiekiu *ugdyti humaniškų pareigūnų*. Esminis mano uždavinys – perteikti per nepilnus porą šimtų metų psichologijos mokslo sukauptas žinias apie žmogų ir pasistengti kuo daugiau atsakyti į pagrindinį psichologijos klausimą: kodėl žmonės mąsto, jaučiasi ir elgiasi taip, kaip jie mąsto, jaučiasi ir elgiasi? (6). Tad, nors ir būdamas dėstytoju, *ugdaučiuoju* ir tam tikras vertybes perteikiančiu asmeniu tik šio straipsnio rašymo metu rimčiau susimąsčiau, kokias humanistines vertybes aš perteikiu savo studentams (jei išvis kažkokias perteikiu). Apie tai ir pabandysiu trumpai parašyti šiame straipsnyje.

Nusikaltėlio ir pareigūno skirtumai: kiekybiniai ar kokybiniai

Pirmas rimtas į žmogaus prigimties dilemą vedantis klausimas, kurį paliečiame su studentais yra šis: ar aš kažkuo kokybiškai skiriuosi nuo nusikaltėlio? Greičiausiai nesuklysiu teigdamas, jog kiekvienas iš mūsų šiais metais sugebėjome nusikalsti įstatymams. Vairavome viršydami greitį, perėjome gatvę ne per perėją ar degant raudonam signalui ir t.t. O nusikalsti įstatymui nėra labai sudėtinga, nes kai kurių net nežinome, o kai kurie yra pernelyg sudėtingi, kad juos suprastume. Štai kad ir LR triukšmo valdymo įstatymas (7). Pagal įstatymą triukšmas – tai nepageidaujami arba žmogui kenksmingi išoriniai garsai, kuriuos sukuria žmonių veikla. Yra skiriami trys laikai: dienos (6-18h), vakaro (18-22h) ir nakties (22-6h). Savaiame suprantama, kad triukšmauti vakare ir naktį negalima, tačiau koks yra tikslus matas (pageidautina dB), kurio negaliu pažeisti, t.y. kaip man pačiam suprasti, kad jau triukšmauju ir pažeidžiu įstatymą?

Tad, kiekvienas esame nors truputį nusikaltėlis. Psichologiškai ir netgi labiau psichoterapiškai labai svarbu tai priimti, suvokti, kad nesi tobulas, kad turi ir tamsiąją pusę. O kaipgi „tikrieji“ nusikaltėliai? Ar jie skiriasi kažkuo nuo mūsų (kokybė) ar tik padarė daugiau nusikaltimų, tačiau jų prigimtis išliko tokia pati, žmogiška (kiekybė)? Šis klausimas svarbus kiekvienam pareigūnui ir atsakyti jis turi asmeniškai. Niekas negali pasakyti tiksliai, ar galima žmogų sugadinti negrįžtamai ir nepataisomai bei ar galima net labiausiai a-visuomeniškus (a-socialius) asmenis „sutaisyti“? Nuo asmeninio pasirinkimo ir atsakymo priklauso keletas dalykų:

- jei pareigūnas renkasi kiekybinį skirtumą – tuomet neatsiranda nusikaltėlio stigmatizacijos, jis lieka tokiu pačiu žmogui, tik padariusiu daugiau įstatymo pažeidimų, į jį žiūrima kaip į „pataisomą“, „išugdomą“, „išauklėjamą“;
- jei pareigūnas renkasi kokybinį skirtumą – atsiranda praraja tarp pareigūno ir nusikaltėlio, iškyla nesupratimo, nesigilino, nesusiakalbėjimo grėsmė. Nusikaltėlis tampa paprasčiausiai kitokiu asmeniu, su kuriuo nebendruojama, jis nurašomas, stigmatizuojamas. Atsiranda dvi ryškios pusės ir jų tarpusavio bendravimas (bendrumo kūrimas) tampa itin sudėtingas.

Įnešti truputį aiškumo į šią situaciją gali vienas humanistinės psichologijos pradininkų A. Maslow. Savo knygoje „Būties psichologija“ jis teigia, kad daugelis psichologų blogą elgesį laiko reaktyviu, bet ne instinktyviu (8). Išeitų, kad blogas žmogus yra labiau blogos aplinkos kūrinys negu kad blogų tėvų genų rezultatas. A. Maslow taip pat teigia (8), kad mūsų savastyje glūdi noras tobulėti ir valia būti kuo sveikesniu. Vėlgi akcentas į tai, kad žmogus „sugenda“ esant blogoms sąlygoms ir joms pagerėjus, gali „pasitaisyti“.

Visgi, kad ir kaip viskas kryptų į laimingą šio paragrafo pabaigą, noriu pabrėžti, jog niekas tiksliai nežino atsakymo į klausimą ar skiriamės nuo „tikrų“ nusikaltėlių kiekybiškai ar kokybiškai. Kaip ir į daugelį gyvenimo klausimų („Ką man reiškia gyventi?“, „Kokia gyvenimo prasmė?“, „Kas yra meilė?“) taip ir į šį kiekvienas turime atsakyti asmeniškai. Daug svarbiau ne surasti teisingą atsakymą į šį klausimą, tačiau suprasti, kokias pasekmes turi vienoks ar kitoks atsakymas.

Bausti negalima pasigailėti

Trumpai išdėstysiu mintis bausmės ir humaniškumo santykio klausimu. Viešumoje dažnai tenka susidurti su paplitusia nuomone, jog humaniškas žmogus yra atlaidus žmogus. Jei perkelti šią nuomonę į pareigūno gyvenimą, tai išeitų, jog geras pareigūnas nori žmonėms gero ir nebaudžia jų, nes bausti yra blogai. Tikėtina, kad tokio požiūrio šaknys gali glūdėti krikščionybėje ir jos moto „jei tau sutrenkė per kairįjį žandą, atsuk dešinį“. Tikrai gerą žmogų dažnai tokiu ir įsivaizduojame.

Bausmės situacija visada siejasi su auklėjimo situacija. Kai aš baudžiu, aš teigiu, kad nenoriu, jog tas žmogus elgtųsi taip, kaip dabar pasielgė, ateityje. Bausdamas draudžiu žmogui taip elgtis ateityje, jį drausminu. Nusikaltėlis, pažeisdamas įstatymą, peržengia tam tikras ribas, kurios yra skirtos apsaugoti visuomenei. Kad ir tas pats pavyzdys su triukšmu. Aš *neatsakingai* mėgaujosi technikos suteikiama *laisve* girdėti garsą ir pažeidžiu kaimyno ribas. Jei manęs niekas nebaus, aš nesuprasiu, kad tas ribas pažeidžiau.

Prisiminus, kad humanizmas – tai žmoniškumas, orientavimasis į žmones, užuojauta jiems, išeitų, kad užjausdamas nusikaltėlį, aš pamirštu visus kitus, kurių ribos buvo peržengtos. O humanizmas taip pat ir lygybė, tam tikros žmonių teisės, kurios yra vienodos visiems.

Įdomu ir tai, kad baudžiamoji atsakomybė dažnai pasireiškia *laisvės apribojimu*. Nusikaltėlis neišlaiko egzamino *laisve*. Jis piktnaudžiauja suteikta *laisvės* galimybe, nemoka ja naudotis atsakingai, dažnai pažeidžia tokių būdu kitų žmonių *laisvę* ir *laisvę* iš jo atimama, apribojama.

Po šių minčių bausmė, jei taikoma tam, kad būtų atstatyta žmonių lygybė, iš naujo nubrėžtos bendro būvio ribos, atrodo jau ne taip antihumaniškai.

Praktika: laida „Farai“

Jei paskaitų metu didžiausią iniciatyvą turi rodyti dėstytojas ir perteikti tam tikro mokslo išmintį, tai seminarų metu situacija keičiasi ir atsiranda daug platesnės bendravimo, bendradarbiavimo ir ugdymo ypatybės. Seminarų metu su studentais žiūrime per TV3 rodomą laidą „Farai“ (t.y. šios laidos įrašą) ir kruopščiai analizuojame epizodus. Tokio užsiėmimo nauda daugialypė:

- parodomas būsimo darbo turinys,
- matomas realus pareigūno darbas, galima įvertinti klaidas ir sėkmes,
- parodoma, kokie yra tikrieji nusikaltėliai, padedama sumažinti stereotipus nusikaltėlių atžvilgiu,
- atsiveria plačios galimybės diskusijoms, išorinio bei vidinio pasaulių pažinimui (pvz. kas gali versti žmogų padaryti tokį nusikaltimą? Kaip jūs reaguotumėte identiškoje situacijoje?)

Paties studentų atsiliepimai apie tokį seminarų vedimo būdą taip pat teigiami:

- „Mano nuomone, ne visi studentai šiuo metu dar puikiai suvokia, koks yra policininko darbas, tad ši laida padeda jiems tą įsivaizduoti.“
- „Ši laida taip pat yra naudinga tuo, jog iš jos galima pasimokyti iš kai kurių neprofesionaliai dirbančių pareigūnų.“
- „Teigiama yra tai, kad galbūt taip mes laviname savo pastabumą ir mokomės kritiškai, iš šalies stebėdami, vertinti kitų poelgius.“

Humaniško klausimas taip pat gan akivaizdžiai paliečiamas tiek pačioje laidoje, tiek aptarimų metu. Viename epizode pareigūnas elgiasi nehumaniškai šaukdamas bėgliui: „Stok, žąsine!“, kitame – piktnaudžiaudamas fizine jėga. Tai, kad tą patį epizodą analizuoja grupė žmonių, padeda suvienodinti nuomonę, prieiti bendros išvados – buvo pasielgta neetiškai ar ne. Prisiminus pradžioje minėtus B. Weinhold (5) žodžius, kad „mokytojai moko daugiau tuo, kas jie yra negu tuo, ką jie žino“, drįstu teigti, kad laidos „Farai“ dėka išsivaduoju iš sunkios atsakomybės būti vieninteliu mokytoju savo dalyko užsiėmimuose. Žiūrėdami šią laidą, studentai turi galimybę susitikti su kitais mokytojais – jau dirbančiais pareigūnais, vertinti jų elgesį, lygiuoti į juos, o tai be galo svarbu.

Apibendrinant, būtina sąlyga humaniško pareigūno ugdymui yra gilios asmeninės humanistinės vertybės. Ugdoma ne žodžiais, ugdoma tuo, kas esi. Ne tiek svarbu, kokį dalyką dėstai, ko mokai, daug svarbiau yra tavo vidinės vertybės, kurios sąmoningai (o daug dažniau ir nesąmoningai!) atsiveria studentams.

Literatūros sąrašas

1. Wikipedia <http://en.wikipedia.org/wiki/Education>, 2009.11.04
2. Internetinis terminų žodynas <http://terminu.zodynas.info/humaniskas>, 2009.11.04
3. Tarptautinių žodžių žodynas
<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=humani%C5%A1kas&wid=8203>, 2009.11.04
4. Wikipedia <http://lt.wikipedia.org/wiki/Humanizmas>, 2009.11.04
5. Lepeškieinė V. Humanistinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996, p.30
6. Legkauskas V. Psichologijos įvadas. Paskaitų medžiaga. – Kaunas: VDU, 2001, p.5.
7. LR triukšmo valdymo įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=244674, 2009.11.04
8. Маслоу А. Психология бытия. – «Рефл-бук», «Ваклер», 1997, стр. 234, стр. 238.